

Resensies / Reviews

- Bitzer, Eli, *ed.* 2009. **Higher education in South Africa: a scholarly look behind the scenes.** Stellenbosch: Sun Press.
(*J.L. van der Walt*) 537
- Versfeld, Martin. 2009. **Die neukery met die appelboom en ander essays.** Pretoria: Protea Boekhuis.
(*E. Wolff*) 539
- Stassen, Nicol. 2009. **Afrikaners in Angola 1928-1975.** Pretoria: Protea Boekhuis.
(*P.J.J.S. Potgieter*) 542
- Grundlingh, Albert & Swart, Sandra. 2009. **Radelose rebellie?** Pretoria: Protea Boekhuis.
(*J.A. du Pisan*) 544
- Grundlingh, Albert & Swart, Sandra. 2009. **Radelose rebellie?** Pretoria: Protea Boekhuis.
(*F. Louw*) 549
- Klapwijk, Jacob. 2008. **Purpose in the living world? Creation and emergent evolution.** Cambridge: Cambridge University Press.
(*R. Coletto*) 552
- Smit, Dirk J. 2008. **Opstelle oor geloof en openbare lewe.** Stellenbosch: Sun Press.
(*E.J. de Beer*) 555
- Peterson, Robert A. 2009. **Our secure salvation: preservation and apostasy.** New Jersey: P&R Publishing.
(*P.H. Heystek*) 557

Immink, F. Gerrit & Vos, Cas., *reds.* 2009. **God in 'n kantelende wêreld.** Pretoria: Protea Boekhuis.
(A. Schmidt) 558

Resensies / Reviews

South Africa and higher education

Bitzer, Eli, ed. 2009. **Higher education in South Africa: a scholarly look behind the scenes.** Stellenbosch: Sun Press. 462 p. Price: R250,00. ISBN: 978-1-920338-14-5.

Reviewer: J.L. van der Walt
School of Education, Potchefstroom Campus,
North-West University

This book consists of a collection of contributions in the field of higher education in South Africa, published as a tribute to the work of Prof. Kalie Strydom, emeritus of the former University of the Orange Free State, and one of the doyens in the field of higher education in South Africa. Eli Bitzer, the editor, also a prominent scholar in that field, succeeded in attracting contributions from a wide array of scholars. By his own admission, however, he did not succeed in involving all of the acknowledged South African experts in the field (mostly due to time constraints), with the result that important themes such as the financing of higher education in South Africa, the debate on the tension between higher education and the state, the role of higher education in economic development and equity (including problems such as affirmative action), student access (including the problem of massification), and staff workload had to be left by the wayside. Despite this lacuna, this collection of articles covers so many other issues that even a relatively uninformed reader would gain an excellent grasp of the higher education situation in South Africa in 2009.

The book consists of nineteen articles, divided into six parts. The first part covers issues of policy in higher education, the second some normative and epistemological issues in higher education, part three issues concerning teaching, learning and the curriculum in higher education, part four issues pertaining to professional development in higher education, part five issues concerning structures and governance in higher education, and the final part discusses pos-

sible research frontiers and agendas in higher education. The final part also contains a chapter by Kalie Strydom, to whom the publication is dedicated, in which he *inter alia* outlines some of his views about how higher educationists and researchers in this field could gain more and better control of policy formation and implementation.

Strydom's concluding contribution fulfils a key role in the wider scope of the book. Not only is higher education worldwide as well as in South Africa in a "constructed steady state of change" (p. xi) and in the throes of transformation, but also many people working in higher education are not been trained in the field of higher education itself (most have been trained in other specialist subject fields, and then called to teach and do research in higher education). Without this training, specialisation, and the necessary professionalism in terms of Higher Education as a specialist field in its own right, it would indeed be an uphill battle for higher educationists to gain more and better control of policy formation and implementation. This book, conceived for giving the reader a scholarly look behind the scenes in academia can go a long way towards helping them acquire some of the required specialised knowledge.

Few readers will sit down and read this book from beginning to end. Where one dips into it will depend to a large extent on one's own field of specialisation in higher education. For example, those involved in teaching of students might find the discussions in parts two (normative and epistemological issues) and three (teaching, learning and curriculum issues) important. Those involved in higher education management structures might find part one (policy issues) and part five (structures and governance) more interesting. Researchers in higher education arguably will be more interested in part four, where issues regarding professional development are mooted, and in part six, where research and other issues in higher education come to the fore. All educationists will, however, find this book useful as a resource book. It not only provides a description of the state of higher education in South Africa at the beginning of the 21st century, but also reveals to what extent this educational sector finds itself in the white waters of transformation, for instance having to face the challenges of entrepreneurialism. Although, as indicated, not all the possible topics in the field have been covered, the book emphasises the fact that higher education is a complex field (a reality which escapes some higher educationists themselves) that is beset with problems and issues, particularly in South Africa. The fact that the post-2009 Zuma government has decided to institute a separate Ministry of Higher Education and Training attests to the

complexities of this sector. The book also casts comparative light on higher education developments in South African higher education and elsewhere.

Much work and dedication have gone into the preparation of the book. Not only have a large number of researchers, opinion-makers, advanced students and some newcomers in South African higher education been involved in the publication, but also much thought must have gone into arranging the contributions into a meaningful and coherent sequence, one that provides the reader with a view of the “insides” of this particular scholarly field. One of Bitzer’s own contributions, in which he looks back on developments in higher education based on his own experience over three decades is particularly enlightening. The editing was well done, the publication itself is attractive, and the contents highly stimulating and occasionally contentious and provocative. Educationists would do well to have this publication on their shelves as a resource book. Not only can discussions about most of the problems besetting higher education be found in it but also efforts at moving higher education beyond the pragmatic to greater theoretical depths. The inclusion of a detailed index at the back of the book is useful for this purpose. The index provides access to themes such as accountability, typology, Ubuntu and world of work. *Power*, a key term, does not appear, however. The predilection among South African education policy-makers for acronyms made the inclusion of a list of those unavoidable.

Die neukery met verval en herstel in Versfeld se storie van die appelboom

Versfeld, Martin. 2009. Die neukery met die appelboom en ander essays. Pretoria: Protea Boekhuis. 87 p. Prys: R120,00.
ISBN: 978-1-86919-290-7.

Resensent: E. Wolff
Departement Filosofie, Universiteit van Pretoria

Die neukery met die appelboom (NA) is een van Martin Versfeld se laaste bundels filosofiese opstelle en is oorspronklik in 1985 deur Tafelberg uitgegee. Vir die heruitgawe deur Protea Boekhuis (2009) is dit aangevul met die twee destyds nog ongepubliseerde Afrikaan-

se opstelle wat in die versamelbundel *Sum* verskyn het (1991) en is deur André Brink van 'n inleiding voorsien.

Sedert *Klip en klei* (1968) probeer Versfeld om oor alledaagse ervarings te filosofeer op 'n manier wat vir nie-filosowe toeganklik en aantreklik sal wees. Die opstelle in *NA* deel hierdie intensie, maar oor die algemeen is die denkstyl van *NA* nog eenvoudiger as in die vroeëre boek. Die speelsheid en gewilde filosofiese eenvoud is soortgelyk aan wat 'n mens in *Food for thought* (1991) kry.

NA is vir iedereen bedoel en 'n mens kan groot dele daarvan eenvoudig lees vir die genot aan Versfeld se geselstrant. Dit sal egter verkeerd wees om te dink dat die outeur bloot aan die gesels is: die hele boek is geïnformeer deur Versfeld se denke van die voorafgaande vyftig jaar (soos gesien kan word in die heropname van sy geliefde temas) en die speelse trant is net 'n ander verskyningsvorm van die passie waarmee hy in al sy werke oor hierdie temas skryf. Die agtergrond van die opstelle word gevorm deur Versfeld se idee van verval: die koms van die Renaissance en die moderniteit teenwoordig 'n opbreek van die lewenseenheid van die Middeleeue (p. 19, 43). Descartes se rasionalisme en die gepaardgaande drang om die omgewing en mensdom deur die wetenskap te beheers, dien as 't ware as boek waaruit die kwale van ons eie tyd afgelees kan word. Die naam van Newton staan vir die progressiewe realisering van Descartes se droom vir die wetenskap. Die assosiasie van Newtoniaanse fisika (vgl. die anekdote van sy ervaring met 'n vallende appel) en vervreemding tussen die mens en die natuurlike omgewing (vgl. Adam en Eva se oorspronklike sonde met die "appelboom" en hulle uitdrywing uit die Paradys), skeep die spanning waarvan die boek se titel ontleen is. Hierdie neukery staan vir die spanning tussen 'n tydsdiagnose en die heelmiddel waarvoor Versfeld pleit.

Versfeld se diagnose of kultuurkritiek vloei uit die verval-scenario wat die boek (en al sy werke) onderlê: die moderne rasionalisme breek die liggaam-sieleenheid op, verwetenskaplik die leefwêreld, vervreem die mens van die omgewing en lewer die omgewing deur moderne tegniek aan die mens se beheer en uitbuiting uit. Dit word gevolglik besonder moeilik om tuis te wees in 'n verdinglikte wêreld. Hierdie ontuisheid vind neerslag in die drang om voortdurend op pad te wees (nie net van jou plaaslike lokaliteit af nie, maar ook van die mens wat jy kan wees), die onderdanigheid aan abstrakte tyd en die opblaas van 'n dominerende ego ten koste van ander. 'n Verwronde begrip van besit en uitbuiting van andere spruit uit so 'n ego (vgl. "Wat is myne?", p. 49 ff.). Op drie plekke (p. 23, 36, 37) kritiseer

Versfeld gedwonge verskuiwings, waardeur ontheemde mense ander mense ontnem van die moontlikheid om tuis te wees.

Versfeld gee egter ook die medisyne: dink metafisies (van sy siening hiervoor gee hy 'n kort oorsig in "Tyd, lewe en dood", p. 39 ff.), besef die tydelikheid van jou eie bestaan, dink analogies oor die werklikheid eerder as analities, erken die eenheid van lyf en siel, kom tuis in die "hier" deur jou plek in die wêreld te leer ken. Die anker van hierdie metafisika bly God. Vir die aanvaarding van die idee van God gee Versfeld geen argument nie, maar sy betoog is so gekonstrueer dat instemming tot sy diagnose uiteindelik 'n bepaalde instemming tot 'n (taamlik vae) idee van God impliseer. Die diepste oortuiging, in harmonie met Versfeld se vroegste werk, is dat die heilige in die alledaagse erken moet word (p. 34, 38, 47, 70). Om dit te erken is om tuis te kom; maar dit beteken ook om jou uit die vervalte meganistiese wêreld terug te trek (p. 33-34). Versfeld probeer implisiet om as filosoof dieselfde te doen: hy sê deelname aan 'n sekere vorm van akademiese aktiwiteit af (p. 34), maar neem self die rol van die "filosoof as aasvoël" op wat van die ontbinding van die vervalte samelewing leef (p. 67 ff.).

Die opname van "Oor plante" en "Op pad na nêrens" (voorheen in *Sum*) in *NA* is besonder geslaagd. Eersgenoemde opstel eggo die temas van plante, tyd, evolusie en skepping voor wat verspreid deur die oorspronklike opstelle van *NA* voorkom; die tema van "nêrens" kom ook in die oorspronklike opstelle voor (p. 38, 44, 65) en "Op pad na nêrens" sluit goed aan by die politiek-filosofiese temas in die bundel.

'n Klein redaksionele fout moet uitgewys word: ná die opstel "Die filosoof as aasvoël" en ter afsluiting van die oorspronklike bundel vind 'n mens 'n spotprent van die "filosoof as aasvoël". Hierdie spotprent is nou afgedruk onderaan die laaste bladsy van die nuwe laaste opstel ("Op pad na nêrens"), waar dit eintlik nie inpas nie.

Die inleiding van Brink bestaan gedeeltelik uit die oorvertel van persoonlike ervarings (met wisselende grade van interessantheid) rakende die denke en persoon van Versfeld, maar bevat ook 'n gedeelte karakterisering van die inhoud en denksstyl van die bundel. Ek vind dit jammer dat eersgenoemde gedeelte net so in die Engelse voorwoord van die herpublikasie van *Pots and Poetry* (in 2009) gebruik is – so asof daar nie verwag word dat die lesers van die een boek ook die ander boek gaan lees nie. Brink se karakterisering van Versfeld se teks neig om dit as meer eenvoudig en minder abstrak

voor te stel as wat dit werklik is. Origens kan die inleiding help om 'n leser in Versfeld se boek te interesseer.

Afrikaners in Angola

Stassen, Nicol. 2009. **Afrikaners in Angola 1928-1975.** Pretoria: Protea Boekhuis. 666 p. Prys: R300,00. ISBN: 978-1-86919-340-9.

Resensent: P.J.J.S. Potgieter
Sentrum vir Geloof en Wetenskap,
Potchefstroomkampus, Noordwes-Universiteit

Nicol Stassen se boek handel nie net oor die Afrikaners wat in 1928 in Angola agtergebly het nie. Hoewel die klem op 1928-1975 val, is die boek eintlik 'n historiese rekord van die hele epog van die Afrikaners se byna honderdjarige verblyf in Angola. So word dit 'n baie volledige en gesaghebbende historiese rekord.

Die boek begin met vier hoofstukke oor Angola waarin die land as woonplek van die Angola-Afrikaners vir die leser bekendgemaak word: sy geskiedenis, geografie, bevolking en ekonomie. 'n Mens wonder tog of hierdie kontekstualisering nie 'n bietjie oordrewe is nie – dit neem 100 bladsye om uit te kom by die eintlike onderwerp van die boek, naamlik die Afrikaners in Angola!

Nadat nog 'n hoofstuk (Hoofstuk 5) gewy word aan die periode tot 1928 toe die eerste repatriasie plaasgevind het, word in Hoofstuk 6 oorgegaan na die beskrywing van die lewe van die Afrikaners wat in 1928 agtergebly het.

Hoofstukke 6-13 bied uiters waardevolle inligting oor verskillende aspekte van die Afrikaners se verblyf in Angola tussen 1928 en 1958: die redes waarom hulle in 1928 agtergebly het, getalle en name van dié wat agtergebly het en hulle woonplekke, asook verskillende aspekte van hulle lewenswyse en die worsteling om hulle identiteit te behou.

Hoofstuk 14 dek die repatriasie wat in 1958 plaasgevind het en Hoofstukke 15-16 handel oor die Afrikaners wat ná die repatriasie in 1958 agtergebly het.

Die bylae is indrukwekkend en histories baie waardevol. Bylae 2 gee byvoorbeeld 'n lys van 471 Afrikaners wat in 1928 in Angola agter-

gebly het, met hulle woonplekke en die aantal gesinslede. Bylae 5 verskaf 'n lys van 588 Afrikaners wat teen 1958 in Angola gewoon het, ook met hulle woonplekke.

Die bibliografiese verwysings word as *Eindnote* ná die bylae aangebied. Uit die eindnote en bronnelys is dit duidelik dat die skrywer geen steen onaangeroer gelaat het om inligting uit te graawe nie. Behalwe gepubliseerde bronne het hy ook gebruik gemaak van 'n verstommende aantal argivale bronne in Suid-Afrika, Portugal, Namibië en Switserland, asook van dokumente en foto's in besit van privaat individue.

Die geskiedenis van die Afrikanergemeenskap in Angola tot en met die repatriasie in 1928 is redelik goed nagevors. Stassen gee self 'n goeie oorsig daarvan op p. 26-29. Die Afrikaners wat in 1928 in Angola agtergebly het, het egter in die vergetelheid geraak. Stassen se werk het daardie geskiedenis as 't ware aan die vergetelheid ontruk. Sy boek is sonder twyfel die enigste omvattende wetenskaplike werk oor die onderwerp. Dit is so omvattend en deeglik gedoen dat niemand anders dit seker gou weer sal probeer doen nie.

Die een groot leemte in die werk is dat die skrywer nie die geskiedenis van die Afrikaners in Angola vir die leser interpreteer nie. Die laaste hoofstuk dra wel die titel "Betekenis", maar in die drie bladsye van die hoofstuk, kom daar niks aan die orde wat 'n terugskouende perspektief gee op byna 100 jaar se verblyf van Afrikaners in Angola nie.

Stassen beredeneer op p. 114-128 self 'n hele aantal redes vir die Dorlandtrek, maar kom self nie tot 'n sintese oor wat die diepste of belangrikste dryfveer vir die Dorlandtrekkers se vestiging in Angola is nie. Dit is nogal jammer, want hy sou so 'n sintese kon gebruik om aan die einde van die boek 'n oorwoë uitspraak te maak oor die sin en betekenis van die Afrikaner se verblyf in Angola tussen 1928 en 1975, asook van die hele epog van die Dorlandtrek, wat in 1975 beëindig is met die vlug van die laaste Afrikaners uit Angola.

Die boek eindig dus sonder dat die skrywer die breër en dieper betekenis van die historiese gebeure probeer interpreteer. Ook ander hoofstukke (bv. Hoofstuk 14 wat handel oor die repatriasie in 1958) gaan mank aan interpretasie.

Hoewel hierdie 'n histories-wetenskaplike werk is, is dit baie toeganklik en leesbaar geskryf. Alle nasate van die Dorlandtrekkers en Angola-Afrikaners behoort die boek te besit en deeglik te lees. Almal

wat in die verskynsel van Afrikaneremigrasie belangstel, sal dit baie interessant vind – veral as hierdie emigrasie vergelyk word met ander emigrasies, byvoorbeeld die een na Oos-Afrika. Historici sal dit waardevol vind omdat dit gesaghebbende navorsing is oor 'n interessante deel van die Afrikaner se veelbewoë geskiedenis. Kultuurhistorici sal dit waardevol vind omdat dit 'n gevallestudie is van 'n sterkgedefinieerde etniese groep wat gepoog het om sy identiteit te handhaaf in 'n situasie waar die taal-, kultuur- en religieuse omgewing totaal verskil het van sy eie.

Radelose opstandelinge wat nie redeloos was nie

Grundlingh, Albert & Swart, Sandra. 2009. Radelose rebellie?
Pretoria: Protea Boekhuis. 149 p. Prys: R150,00.
ISBN: 978-1-86919-308-9.

Resensent: J.A. du Pisani
Vakgroep Geskiedenis & Antieke Kultuur,
Potchefstroomkampus, Noordwes-Universiteit

Die Rebellie van 1914 het oor die jare wisselende aandag van sowel Afrikaans- as Engelssprekende historici in die Suid-Afrikaanse geskiedskrywing geniet. In die tydperk van Afrikanermobilisasie en -heerskappy is die Rebellie, naas die Groot Trek en die Anglo-Boereoorlog, deur Afrikanernasionaliste uitgebeeld as 'n uitstaande heroïese moment in die geskiedenis van die Afrikanervolk met heldeverering vir die Rebelleleiers en Jopie Fourie as 'n martelaar vir die Afrikanersaak. Mettertyd is die verhaal van die Rebellie opgeneem in die groter Afrikanernasionalistiese diskoers. Dit is deur Afrikaanse historici vertolk as die vonk wat die Afrikaner se republikeinse onafhanklikheidstrewes, wat in 1902 tydelik gestuit is, laat herleef het. Sedert die oorgang na 'n nuwe politieke bedeling in die negentigerjare van die vorige eeu het belangstelling in die Rebellie as tema van historiese studie herleef. Hoewel die meeste resente publikasies daarvoor steeds vanuit 'n tradisionele Afrikanernasionalistiese perspektief geskryf word, het alternatiewe sienings van die Rebellie na vore gekom, waarin die "meesternarratief" van die Rebellie as 'n baken op die pad van Afrikanernasionalistiese republikanisme bevraagteken word.

Die twee outeurs van *Radelose rebellie?*, Albert Grundlingh en Sandra Swart, albei gesoute navorsers wat reeds belangrike bydraes tot die Suid-Afrikaanse geskiedskrywing gelewer het, het in 'n aantal referate en artikels 'n belangrike rol gespeel in die hervertolking van die Rebellie. Hulle bydraes in hierdie verband word hier in 'n enkele publikasie geïntegreer. Hulle oogmerk met die boek is om aspekte van die Rebellie, wat tot dusver verwaarloos is, uit te lig. Hulle wil die onderliggende dinamika van die opstand van 1914 deur middel van 'n geïntegreerde sosiale geskiedenis, wat die elemente van klas, ras en geslagtelikheid verreken, belig en die wisselwerking tussen 'n veranderende sosiale struktuur en die beleving daarvan deur gewone mense aandui. Daarmee wil hulle bewys dat die Rebellie allermins 'n vae, irrasionele, byna onverklaarbare gebeurtenis was, maar eerder 'n verklaarbare dog komplekse sosiale verskynsel.

In die eerste hoofstuk word, op grond van deeglike en goed gedokumenteerde primêre en sekondêre navorsing, 'n oortuigende betoog gelewer dat armoede 'n belangrike dryfveer vir die opstand was en dat die republikeinse strewe eerder 'n gevolg as 'n oorsaak van die Rebellie was. Die Rebellie was beperk tot 'n paar Noord-Vrystaatse en Wes-Transvaalse distrikte asook 'n enkele Noordwes-Kaapse distrik, waar die armblankeprobleem die ernstigste afmetings aangeneem het. Min grondeienaars en welgestelde persone het by die Rebelle aangesluit. Die meerderheid Rebelle was kleinboere en bywoners wat deur die kapitalisering van die landbou gemarginaliseer is deurdat hulle toegang tot grond al meer beperk is. Hulle het in skuld en armoede versink en hulle identiteit as selfversorgende broodwinners het in die gedrang gekom. Omgewingsfaktore soos veesiektes, sprinkaanplae en die langdurige droogte tussen 1910 en 1914 het die situasie vererger. Die laaste uitweg was gedwonge migrasie na die stede, waar hulle in 'n onbekende omgewing dikwels in haglelike omstandighede moes probeer oorleef. Ontheemde boere en bywoners se armoede, skuldprobleme, verlaagde sosiale status en aangetaste identiteit het hulle met 'n gevoel van skaamte, desperaatheid en wrewel gelaat teenoor die welvarende elite en 'n regering wat nie werklik na hulle behoeftes omgesien het nie. Dit was geen wonder nie dat sommige van hulle deur gerugte van geldelike beloning en geleenthede om plase en winkels te plunder, gelok is om by die Rebelle aan te sluit. Grundlingh en Swart vertolk hierdie opstand as 'n

beweging waarin onder andere die behoeftes, versugtinge en moontlik wraakgevoelens van 'n groep marginale mans hoogty gevier en uitgebot het in roekelose beslagneming en plundering van ander se eiendom. Dit was 'n wyse waarop hulle hul griewe

teenoor die samelewing kon uitleef, die een geleentheid om hulle wrokkigheid ten toon te stel en hulle stempel van gesag, hoe kortstondig en misplaas ook al, af te druk. (p. 28.)

Hoofstuk 2 konsentreer op geslagtelikheid as 'n bydraende faktor tot die Rebelle. Onbehae in die landelike distrikte met, wat as die aantasting van Boeremanlikheid beleef is, word knap deur die outeurs hanteer. Die onderliggende geestesingesteldheid van die opstandelinge het gespruit uit die ontnugtering met die verlies van 'n tradisionele landelike leefstyl wat verweef was met die kommandostelsel. Met die totstandkoming van die Unieverdedigingsmag as staande mag na uniewording, is gepoog om die Engelse en Boere se militêre tradisies met mekaar te versoen. Kakie-uniforms, drilopleiding en die kadetstelsel het die vrees vir verengelsing laat toeneem. Toe die wapens gekonfiskeer word van mans wat geweier het om aan die oproepinstruksies vir diens in die Eerste Wêreldoorlog gehoor te gee, is dit vertolk as 'n aantasting van die Boere se identiteit. Susisie oor die nuwe militêre stelsel was deel van die Boere se beleving van die moderniserende Suid-Afrikaanse staat as 'n bedreiging van hulle politieke, ekonomiese en sosiale lewenswyse en het bygedra tot die mate van vervreemding wat tussen hulle en die staat ingetree het. Dit het republikeinse nostalgie en 'n "volksgevoel" aangewakker.

Minder bevredigend is die afdeling oor die rol van vroue in die Rebelle. Dit is 'n sintese van wat in sekondêre werke hieroor geskryf is en bied kwalik 'n nuwe perspektief. Daar word vermeld dat die primêre rol van vroue in die Rebelle "ondersteunend en infrastruktureel" was deur die plase aan die gang te hou en "fisieke en geestelike voeding" te probeer voorsien. Wat wel 'n waardevolle bydrae van hierdie afdeling is, is dat die betekenis van die Vrouebetoging van 1915, die rol daarin van ouer Boermatriarge en die totstandkoming van 'n aantal formele vroue-organisasies deeglik ontleed word. Die konklusie is dat middelklasvroue 'n sleutelrol gespeel het om aan die Rebelle 'n tweede lewe en 'n meer respektable aanslyn te gee. Dit het sodoende gehelp om nasionalistiese sentimente brandend te hou.

Hoofstuk 3 gee aandag aan leierskap tydens die Rebelle. Eerstens word die heldeverering vir die ikoniese leiers, die vaderfigure soos De Wet, De la Rey, Beyers en Maritz, belig. Daarna word ook die rol van die tweedevlak leierskap, die plaaslike veldkornette, ondersoek. In 'n sekere sin was die mislukking van die Rebelle die swanesang van die ou leierskapstyl, maar die outeurs wys daarop dat hierdie

soort leierskap tydens die 1922-staking en in die Ossewabrandwag gekontinueer is.

Een van die mees geromantiseerde aspekte van die Rebelle, die verskynsel van Siener van Rensburg, kom in Hoofstuk 4 onder die soeklig. Die ontleding van die sielkundige en mediese oorsake van die Siener se vermoë om visioene te kan sien, is interessant en insiggewend. Die tweede deel van die hoofstuk word gewy aan Van Rensburg se invloed, wat toegeskryf word aan die aansluiting van sy voorspellings by die godsdiensbeskouings en geïdealiseerde republikeinse verlede van die Boere – hy het juis dit waarna die “volk” gehunker het, voorspel. Die desperate sosiale omstandighede in die landelike gebiede was ’n vrugbare teelaarde vir die aangryping van sy visioene deur onvergenoegdes. Daar word verwys na die herrysing van Siener van Rensburg, deurdat sekere kringe sterk na sy voorspellings teruggegryp het sedert die negentigerjare.

Hoofstuk 5, wat die rol van ras in die Rebelle belig, is ’n stewige bydrae, wat goed nagevors en gedokumenteer is. Hierin word betoog dat die persepsie by boere dat die regering ingemeng het in die tradisionele baas-knegverhouding op die plase, verder bygedra het tot ’n gevoel van vervreemding en bedreigde identiteit. Die deelname van swartes aan albei kante op byna dieselfde patroon as tydens die Anglo-Boereoorlog, word uiteengesit en tot die volgende slotsom gekom:

Wit mense het op Suid-Afrikaanse bodem teen wit mense geveg; swart mense is waarskynlik bewapen, ten spyte van amptelike ontkenning; swart mense is in diens geneem om niegevegstake agter die linies te verrig en is dikwels teen hulle sin by vyandelikhede betrek. (p. 111.)

Daar word aangedui dat swart kleinboere ook weens die Rebelle ernstige materiële verliese gely het. ’n Pluspunt is dat swartes in hierdie werk nie as passiewe slagoffers uitgebeeld word nie, maar dat aangetoon word dat hulle berekend in hulle eie belang opgetree het in hulle oorweging van potensiële bondgenootskappe met wittes en gemotiveer is deur hulle “intense afkeer van enige vorm van wit oorheersing” (p. 119).

In die kort slotafdeling herhaal die skrywers dat die Rebelle ’n komplekse verskynsel was, waar die uitwerking van armoede, die gevoel van verlies aan identiteit as “Boer” en bepaalde sienings oor rassekwessies met mekaar verweef was. Die opstandelinge was volgens Grundlingh en Swart wel “radeloos”, maar nie “redeloos” nie

(p. 123). Oor die jare het die verskeie klein verhale uit die Rebelle in die Afrikanernasionalistiese diskoers verswelg geraak en is die gebeurtenis gereduseer tot “die voortsetting van die republikeinse onafhanklikheidstrewes” (p. 122). Hierdie “enkelvoudige verhaal” is egter misleidend, omdat die republikeinse versugting eintlik eers in die naweë van die Rebelle op die voorgrond begin tree het.

Waarskynlik die belangrikste bydrae van *Radelose rebellie?* is dat die skrywers ’n korrektief bied op die nasionalistiese middelklasperspektief wat vroeër dominant in die Afrikaanse geskiedskrywing was. Hulle plaas die lot van gewone mense in die sentrum. Dit is, analities gesproke, waarskynlik die beste werk wat nog oor die Rebelle verskyn het en is ’n waardevolle bydrae tot die sosiale geskiedenis van die landelike Afrikaners in die onstuimige en onstabiele aanvangsjare van die Unie van Suid-Afrika.

Die navorsing kombineer primêre en sekondêre werke, hoewel primêre navorsing in sekere onderafdelings yl is. Verder voeg die verrekening van die teoretiese literatuur uit ander dissiplines oor konflik en opstand waarde toe tot die analise. Meer as in die meeste Afrikaanse historiese studies word die dinamiese wisselwerking tussen ras, gender en klas ingewef in die vertolking van die oorsake van die Rebelle. Die onderskeie hoofstukke slaag daarin om meer as net ’n kompilasie van voorheen gepubliseerde artikels deur die outeurs te wees en dra elkeen by tot die opbou van oortuigende argumente.

Resensente sal geneig wees om ooreenkomste tussen die periode ná 1910 en die periode ná 1994 uit te wys, maar, soos die outeurs in die laaste paragraaf van die werk uitwys, het ons met twee radikaal verskillende situasies te doen.

Radelose rebellie? is ’n bondige werk in leesbare Afrikaans en is tegnies netjies versorg. Vir sowel deskundiges as leke open die werk nuwe gesigsvelde op ’n belangrike gebeurtenis in die vroeë twintigste-eeuse Suid-Afrikaanse geskiedenis.

Explanations for the 1914 Rebellion – a “midsummer madness” and “vague malaise”?

**Grundlingh, Albert & Swart, Sandra. 2009. *Radelose rebellie?*
Pretoria: Protea Boekhuis. 149 p. Prys: R150,00.
ISBN: 978-1-86919-308-9.**

Reviewer: F. Louw
Department of Economics,
Potchefstroom Campus, North-West University

In their book, *Radelose Rebellie* published in 2009, Albert Grundlingh and Sandra Swart promise to reinterpret the 1914 Rebellion, relying on a closer examination of the economic and socio-political context at work in galvanising violent protest. Grundlingh and Swart propose to focus especially on class, gender and race, a desire which can only be applauded. At bottom we are looking for those incentives which the participants judged worth fighting and dying for.

Grundlingh and Swart consider the Rebellion to be one of the three most significant events in Afrikaner history, including the Great Trek and the Anglo-Boer War. This is a doubtful hypothesis at the crucial level of poverty and “poor whiteism”. The urbanisation process rolled on without government/ruling class intervention despite the graphic lessons of the Rebellion. Substantive efforts to assist poverty-stricken Afrikaners only occurred with the emergence of the Pact government, but more especially during the Great Depression.

What does the failure of substantive efforts at human salvage reveal about the Botha/Smuts government? Did this regime recognise the burgeoning dangers of “achteruitgang” – what Malan later refers to as the “second Great Trek” to the cities? Whilst the Rebellion certainly created a discontented group of voters, it is also obvious that continuing poverty and the apparent lack of sympathy on the part of the Botha/Smuts government were also important factors in producing Boer discontent.

The failure to adequately examine the government position on the rebellion points to what, in my opinion, is the cardinal failure of this work, namely the failure to reveal the most important incentives

behind the Rebellion. We are left with the overwhelming impression that the Rebellion was provoked by a few old and discontented ruling class politicians and a large number of *bywoner* rogues and hooligans who were coerced into going on the rampage. This was also the government's version of events.

Whilst the "poor white problem", desire for political freedom, hatred of the British, mobilisation efforts of "Siener" van Rensburg, squabbles within the Afrikaner ruling class, all appear necessary dimensions of the Rebellion, yet we are left with the overwhelming impression that something is missing; that these factors are insufficient in and of themselves for men to fight and die for them.

Much more is needed on the motivations of the rebel leaders, and unfortunately Grundlingh and Swart do not venture very far in this direction. Was the Rebellion merely an extension of the Anglo-Boer War by other means? Was the Rebellion primarily an outpouring of Free State resistance to the supposedly anglicised Botha/Smuts government? In the mixture of incentives, how important was the call to war? Grundlingh and Swart appear to argue that the call to freedom was not immediately employed, but developed later as a means of legitimising the Rebellion (p. 55). What about the continued influence of the "Age of the Generals"? We know that *bywoners* followed De Wet, and that De le Rey was mobilising "his people" in the Western Transvaal. There is also evidence that Botha and Smuts mobilised ex-Boer War combatants from Standerton, and what was formerly "the New Republic", now part of Natal.

Then there is the military aspect of the Rebellion and the efforts of Beyers and Kemp to foment rebellion within the armed forces. Were these men Afrikaner patriots or merely pro-Germans determined to oppose South Africa's entering the war? How attractive was the pro-German option for the majority of the Boers? Were these pro-German leaders merely engaged in a struggle for power and promotion in the army which both had been denied in various ways, or were their efforts dictated solely by a hatred of Britain as has been argued. Then there is the belief that many "hensoppers" and "joiners" who had been excluded from post-war society to the extent of having to form their own churches, now attempted to reintegrate themselves by joining the Rebellion. How many of this class were present in the Rebellion; show us the evidence for the reintegrative efforts of these *verraaiers* (traitors)?

The important relationship of the Boer, gun and horse is mentioned by Grundlingh and Swart, but for some strange reason, the Bible is

not included. The failure to address religious motivations behind the Rebellion must be considered a fatal error. The picture of the five *dominees* who participated in the Rebellion is predominantly placed in the book, yet the role of religion is largely ignored. Remembering the fundamentalist exegesis during the 1950s to the 1980s, and the important role “dominees” have always played in keeping Nationalist parties alive, one can only shudder with repugnance at the church’s role in goading the Boers into rebellion.

The first chapter of this book, which is based largely upon the work of John Bottomley, is the strength of the work. This work, however, still fails to satisfactorily discuss the importance of prevailing social conditions and to integrate events within their societal ambit. For instance, the important role of women in the Rebellion was not merely a random event. With the migration of *bywoners* from the Free State as a result of wealthy farmers moving up from the Cape, and the very specific agricultural benefits which followed the coming of the railways, benefitting some to the detriment of others, a sea of destitution arose and was bound to have an effect on the role of women in this patriarchal society. One can readily imagine that in a period of abject and increasing poverty, women would assume an ever increasing burden of providing for their households. Prostitution was merely one important way in which women sought to keep their families alive.

There is also the significance of the “swart gevaar” – the threat posed by the black population as an incentive to rebel. The twentieth century saw the Boer population threatened by blacks on a broad front. One has only to think of the creation of the ANC in 1912 and of the extreme brutality of the 1913 Land Act to grasp this. In the rural areas, blacks were replacing *bywoners*, as a cheaper and more pliable workforce. In the urban areas black workers were undercutting their Boer counterparts when it came to labouring/unskilled jobs. Numerous Boer families were completely integrated into multiracial slums where they posed a serious threat to Boer ethnicity. This future was apparent to all – and one must ask to what extent the fear of the *swart gevaar* played a role in the mobilisation of the most threatened sectors of the *volk*.

Finally, the other important question the reader would like answered is what exactly the Rebellion achieved. It is suggested in the book that the Rebellion opened the door to feminism in South Africa. The long walk of women in Pretoria must be recognised as an important factor in provoking feminine mobilisation. However, the success of the organisations set up at this time such as the Reddingsdaadbond,

which were to transform themselves into Sanlam and Santam and become crucial in the Nationalist future, deserve elucidation. What about the setting up of the Broederbond at that time. We must ask whether the Rebellion was to play any role in determining the future leadership of the nation.

This book shows little evidence of primary research except in the first chapter which is dependent upon the work of earlier researchers. The extrapolated chapters dealing with “Siener” and masculinity fit poorly with the rest of the book and imply that they were earlier papers integrated in a haphazard fashion merely in order to fluff out the book. The lacunae in this work show that discourse on the Rebellion is still wide-open to research – “aluta continua”.

On evolution, sciences, anaesthetics ...

<p>Klapwijk, Jacob. 2008. Purpose in the living world? Creation and emergent evolution. Cambridge: Cambridge University Press. 311 p. Price: \$72,00. ISBN: 9780521729437.</p>
--

Reviewer: R. Coletto
School of Philosophy, Potchefstroom Campus,
North-West University

While reading Klapwijk’s book I recalled an episode reported to me by the late Rev. Deon Kempff, a well-known pastor and theologian in Potchefstroom. He was laying in a theatre-bed, before an operation. After a while the doctor appeared and started injecting him with anaesthetic. In that moment the old pastor recognised behind the mouth-mask of the doctor, the same person (a Pentecostal believer) with whom he was exchanging letters on the topic of the gifts of the Holy Spirit. Only three or four seconds were left to him before falling into Morpheus’ arms. Nevertheless the old pastor managed to send a message: “... don’t forget to reply to my last letter on the spiritual gifts”!

I found the anecdote quite amusing, a tale about the passion for debates which accompanied life in Potchefstroom. I will explain later how I relate this episode to Klapwijk’s book. Let us first briefly describe the content and aims of this text.

Jacob Klapwijk is a well-known philosopher in the reformational tradition of Dooyeweerd and Vollenhoven. His book touches on two main topics, viz. a possible Christian understanding of evolution and a sketch of the role of the disciplines (as well as pre-scientific frameworks and commitments) involved in the study of natural phenomena.

Concerning the first and main topic, the author rejects both creationism and naturalist evolutionism to embrace a “general theory of emergent evolution” (GTEE). It is not a brand-new theory devised by Klapwijk: the most famous supporter of it was Michael Polanyi (already in the 1940s). Klapwijk, however, aims at reformulating the theory of emergence by utilising the distinction between entities and modal functions and by re-orienting it towards the key concept of idionomy (p. 8).

Within the circles of reformational philosophy, there is and there will be much lively discussion on this topic. Those who have attended the 2009 Stoker’s Lectures (Potchefstroom Campus), will know that Danie Strauss poses many critical questions (also) to the GTEE approach. For instance: if one modal aspect is supposed to “generate” a (higher/second) modality, how can one still maintain that the second modality is irreducible to the first one? Now, the fact that modalities are irreducible to each other has been a fundamental standpoint of this school of philosophy.

Yet, not all reformational thinkers are inclined to reject some or other version of the theory of evolution. For example Roy Clouser will soon write a review of Klapwijk’s book (see *Philosophia reformata*, 2010), in which he will very likely be more open towards Klapwijk’s views. After all, Dooyeweerd considered evolution (once freed from its reductionist leaning) an “attractive theory”, though he had problems reconciling gradual change with his own understanding of type-laws. Although Klapwijk rejects the existence of type-laws (p. 248 ff.), Clouser has already suggested a way out of this dilemma and it will be interesting to see how the debate will proceed.

As there is so much meat on the fire of the first topic (i.e. evolution/ism), and most reviews focus on it, I would rather like to briefly focus on the second topic (which is more neglected), namely the nature and role of the disciplines and pre-scientific factors involved in the study of natural phenomena.

It is in relation to this topic that I return to the initial anecdote. While reading the book in fact, like old Dr. Kempff, I started feeling: “Is this

not the same person who promised to clarify his views?” Is he not the same author, for example, who launched already in the late 1980s (in the pages of *Philosophia reformata*) the proposal of a “mediating role of worldviews”? In those years Klapwijk also touched on several related issues. Questions were asked and replies were expected, though not always received.

At that stage, I for one could not figure out how worldviews could mediate between (religious) ground motives and philosophy while also being themselves regarded as religious ground motives. It is a pity that those issues are not recalled in the present context. And some of the new ideas are not clearer either.

In this new book, religious ground motives are not mentioned anymore, but “religion” seems to be substituted by (or to be a synonym of) “faith” (e.g. p. 200). Is the distinction between (central) religion and (modal) faith, then, simply irrelevant? Furthermore, in some cases worldviews are said to “derive from faith” (p. 196) while in other cases worldviews are the result of “religious expectations” (p. 205). Still in other cases (p. 200, see fig. 10.1) the role of worldviews disappears and scientific thinking seems to interact directly with faith/religion. Is it because worldviews are *part* of “faith”? But were they not *derived from* faith?

Whatever the case, I would say it would be time for Klapwijk to supply a systematic account of his views on these matters. We don’t need to speak of “contradictions”, but I am sure I am not the only reader who is still looking forward to a solid explanation, by Klapwijk, of the nature and role of each scientific and pre-scientific factor involved in science or scholarship. In addition, it would be very appreciated if the explanation could be linked to the themes, discussions and proposals which Klapwijk put forward in the past. Changing one’s mind is not a crime, provided it is kindly signalled, so that the reader does not get confused.

During the years Klapwijk has identified and discussed many epistemic factors. To mention only a few among the pre-scientific ones, he has dealt with religious ground motives, religious commitments, religion, personal conception of life, worldview, faith, practical life experience and the practical ethos of one’s community. It would be time to know what terms are simply synonyms, how many epistemic factors Klapwijk would count as relevant for science and scholarship, how they differ from each other and how they actually function. In other words, before getting “anaesthetised” by new reformational

controversies about evolution, I would like to remind the author not to abandon the other important topic.

Apart from this critical note, the book constitutes an important document and should not be missed by all those who are interested in a Christian approach to evolutionary theories. In fact, the text reflects a reformational approach but interacts with a wide range of authors and positions. These are both strong points. In addition, the text is well written, personal and enticing, which is definitely a “plus”.

Geloof en openbare lewe

Smit, Dirk J. 2008. Opstelle oor geloof en openbare lewe.
Stellenbosch: Sun Press. (Versamelde opstelle 2.) 445 p.
Prys: R275,00. ISBN: 978-1-920388-01-5.

Resensent: E.J. de Beer
Skool vir Kerkwetenskappe, Potchefstroomkampus,
Noordwes-Universiteit

Het die Christelike geloof enigiets te maak met die openbare lewe? Indien wel, wat is die plek en rol van teologie in die openbare lewe? Wat beteken “openbare lewe” en hoe kan die kerk ’n bydrae tot die openbare lewe lewer? Hierdie vrae kom in ’n bundel van 23 opstelle deur die bekende Stellenbosse teoloog, Dirkie Smit, aan die orde. Die bundel bevat die pennevrug van meer as twee dekades se navorsing en nadenke vanuit verskillende hoeke oor die tema. Die bundel behoort saam met die eerste bundel, *Essays in public theology: collected essays 1* (2007) gelees te word.

Die opstelle in die bundel is almal geleentheidsgeskryfte, sommige oorspronklik as toesprake geskryf en ander as bydraes tot publikasies. Die skrywer sê self: “... die bundel is geen monografie wat ’n enkele tema afdoende behandel nie, maar eerder ’n aantal geskryfte wat feitlik almal uit een of ander konfliktsituasie gebore is” (p. v). Aan die begin van elke hoofstuk word in voetnote die historiese ontstaanskonteks van die betrokke opstel beskryf. Die opstelle word in ses dele aangebied, naamlik Openbare lewe, Openbare kerk, Openbare aanbidding, Openbare getuienis, Openbare mening en Openbare geloof. In die eerste deel word teoretiese perspektiewe gebied oor die vraag hoe die openbare lewe en die openbare mening gesien word. In deel twee word nagedink oor die openbare rol van die

kerkverband, in deel drie kom die verbande tussen erediens en lewe onder die soeklig. Die openbare getuienis van die kerk (insluitende studiestukke, besluite en verklarings) word in deel vier behandel, terwyl deel vyf op die openbare mening in die samelewing self fokus. Die laaste deel gee aandag aan die openbare karakter van geloof self, in die gestalte van teologiese nadenke en in die gestalte van die alledaagse lewe van gelowiges.

Die bundel dek 'n wye area. Sommige opstelle konsentreer op die bydraes van gesaghebbende wetenskaplikes. Bydraes van Jürgen Habermas (hoofstuk 1), Heinrich Bedford-Strohm (hoofstuk 2), Heinz Eduard Tödt (hoofstuk 13) en James M. Gustafson (hoofstuk 14) word bespreek. Ander opstelle fokus op die kerk as samelewingsverband, die kerk se rol asook maatskaplike uitdagings vir die kerk (hoofstukke 3 tot 5). Sommige bydraes neig meer in 'n politieke rigting, byvoorbeeld die kerk se rol in die *struggle* (hoofstuk 6), die noodsaak van openbare getuienis en waarom en hoe die kerk behoort te getuig (hoofstukke 11, 15). Die verhouding tussen liturgie en verskillende aspekte van die lewe kom onder die loep (hoofstukke 7 en 10). Die gelowige se hoop (hoofstuk 9) en verskillende aspekte van gelowiges se roeping word ook belig (hoofstukke 8 en 23). Twee hoofstukke (12 en 16) gee insig in die teologiese agtergrond wat aanleiding tot die ontstaan van die belydenis van Belhar gegee het. Die spraakverwarring wat met die aanbreek van die nuwe Suid-Afrika ontstaan het en die noodsaak om 'n gemeenskaplike taal te vind, kry aandag (hoofstukke 17 tot 20) saam met die werk van die waarheids- en versoeningskommissie (hoofstuk 21). In Smit se intreerede by die Fakulteit Teologie van Stellenbosch behandel hy die vraag oor waarmee die teologie hom besig hou (hoofstuk 22).

Die bundel dek 'n wye verskeidenheid filosofiese en teologiese velde. Dit sluit etiek, sistematiese teologie en liturgiek in. Alhoewel nie al die bydraes in die bundel bedoel is om akademies van aard te wees nie, getuig al die opstelle van diepgaande kennis en oorwoë menings wat versigtig geformuleer is. Elke opstel behoort gelees te word teen die agtergrond waarin of waarvoor dit geskryf is.

Die bundel word aanbeveel vir enige persoon wat belangstel in die openbare karakter van die Christelike geloof. Dit sluit persone in wat meer op 'n filosofiese vlak oor die onderwerp wil nadink, en ook persone wat belangstel in die rol wat die gereformeerde teologie in die veranderinge wat Suid-Afrika ondergaan het, gespeel het.

Gelowiges se verlossing – vas en seker

Peterson, Robert A. 2009. **Our secure salvation: preservation and apostasy.** New Jersey: P&R Publishing. 239 p. Price: \$14,99. ISBN: 978-1-59638-043-1.

Resensent: P.H. Heystek
Gereformeerde Kerk Pretoria-Montanapoort

Peterson slaag daarin om 'n moeilike teologiese onderwerp op so 'n wyse aan te bied dat dit meer as die moeite werd is om hierdie boek te lees. Inderdaad, hierdie keurig versorgde publikasie is nie bloot 'n leesboek nie, maar veral 'n werkboek.

In nie minder nie as twaalf hoofstukke word die tergende teologiese debatspunt van verlossing behandel met 'n beklemtoning van God se ewige bewaring asook die werklikheid om van God afvallig te raak. Alhoewel Peterson erken dat die saak van bewaring en die moontlikheid om van God afvallig te raak in die Nuwe Testament in detail hanteer word, beklemtoon hy dat die begroning vir die onderwerp in die Ou Testament geanker is.

Hoofstuk 2 bied daarom 'n eksegeties verantwoordelike vertrekpunt vanuit die Ou Testament. Vanuit die Ou-Testamentiese begroning word in hoofstuk 3-6 'n volledige uiteensetting van God se bewaring van mense gegee. Die volledigheid spreek daarin dat Peterson genoemde hoofstukke verdeel in:

- Bewaring en die Evangelies: hoofstuk 3
- Bewaring en die Pauliniese geskrifte: hoofstuk 4 en 5
- Bewaring met verwysing na Hebreërs, 1 Petrus, en 1 Johannes: hoofstuk 6

Die wetenskaplike ewewig word gehandhaaf deurdat die outeur in hoofstuk 7 tot 11 die perspektief rakende afvalligheid aansny en die hoofstukke verdeel in:

- Waarskuwings in die Evangelies en Handeling: hoofstuk 7
- Waarskuwings by Paulus: hoofstuk 8 en 9
- Waarskuwing in die Hebreërbrief: hoofstuk 10

- Waarskuwing in die res van die Bybel en Openbaring: hoofstuk 11

In hoofstuk 12 bied Peterson 'n logiese en sinvolle samevatting.

Die waarde van hierdie keurig versorgde boek is te vind in die diepgang van die eksegeese, die keuse van 'n veelvoud van Skrifdele wat verband hou met die onderwerp en die handhawing van 'n balans ten opsigte van teksgedeeltes uit sowel die Ou as die Nuwe Testament.

Wat die algemene beoordeling van die boek betref, kan genoem word dat dit vakkundig van aard is en nie die algemene lesersmark sal bedien nie. Die boek is in maklik leesbare Engels geskryf wat dit moontlik maak om die eksegetiese detail met gemak te volg. Die logiese opbou in die uitleg van Skrifdele help mee dat die boek die leser inspireer om nie net sekere hoofstukke te lees nie, maar die boek as in geheel te waardeer. Die indeks van Skrifdele, onderwerpe en name wat in die boek gebruik is, is nie slegs handigbruikbaar nie, maar getuig ook van die diepgang van die navorsing en die keurige aanbieding van die stof.

Our secure salvation word aanbeveel vir predikante, teologiese student en ernstige Christenlesers wat in die diepere waarhede van die Skrif wil delf. Hierdie boek is 'n keurige uiteensetting van die ewige waarheid dat die gelowige se verlossing in die lewende Here vas en seker is.

Geloof en kerk in 'n veranderende wêreldkonteks

Immink, F. Gerrit & Vos, Cas., reds. 2009. **God in 'n kantelende wêreld.** Pretoria: Protea Boekhuis. 340 p. Prys: R250,00. ISBN: 978-1-86919-295-2.

Resensent: A. Schmidt
NG Kerk Driehoek, Vanderbijlpark

God in 'n kantelende wêreld, onder redaksie van proff. Gerrit Immink en Cas Vos wat onlangs by Protea Boekhuis verskyn het, vang met die opneem daarvan dadelik jou oog. Eerstens, wat die naam betref, laat dit 'n mens toe dat jou gedagtes met jou speel: Indien die wêreld besig is om te kantel, sien ek in my geestesoog die prentjie

van 'n sinkende, oorhellende skip. Ek sien ook in my verbeelding hoe alles op die skuins skip begin skuif en uiteindelik in die water beland, wegdryf en sink. Indien die wêreld dan kantel, wonder ek, moet die kerk ook mos begin skuif. Waarheen sou die kerk dan skuif? Waar gaan die kerk beland? In die donker dieptes van die see? En God? Skuif Hy saam, of is Hy die onskuifbare, die onwankelbare? Wie is die God wat nie saamskuif nie? En waar pas Hy in hierdie *kantelende* wêreld in? Tweedens wonder 'n mens ook oor die agtergrond van die voorblad: 'n ou wêreldkaart. "Skuif" die kerk terug sodat sy slegs op ou kaarte te vinde is? Is die ou kaart dalk ook besig om te kantel en te verdwyn om plek te maak vir 'n nuwe een? Hoe word God op 'n "nuwe kaart" ontdek?

Hierdie nuwe boek is die produk van Suid-Afrikaanse en Nederlandse teoloë. Die uitvloeisel van 'n konferensie wat in 2005 te Hydepark in Doorn gehou is, is dat 'n ooreenkoms deur die onderskeie partye gesluit is vir internasionale samewerking op die gebied van praktiese en sistematiese teologie. Teologiebeoefening bestaan uit verskillende dissiplines, maar die onderskeie vakgebiede bied tog die moontlikheid om gesamentlik na te dink oor konkrete godsdienstige praktyke en nuwere ontwikkelings in die kerk en samelewing wat teologiese refleksie verg. Wetenskaplike en kulturele verryking is dus die oogmerk van die ooreenkoms.

Die boek bevat 'n twintigtal artikels deur die onderskeie teoloë van die Universiteit van Pretoria en die Protestantse Teologiese Universiteit. Die oogmerk van die boek is om teologies na te dink oor die maatskaplike en kulturele konteks waar 'n kerk en geloof funksioneer, en tweedens, om die dissiplines van praktiese en sistematiese teologie met mekaar te probeer verbind aan die hand van 'n konkrete saak.

Wat die aanpak van die boek betref, die volgende. Die boek is tweetalig: Nederlands en Afrikaans. Die redakteurs het gekies dat die artikels nie in Engels geskryf word nie, maar juis in die taal wat gepraat word in die kontekste waarvoor geskryf word. Dit is hoe genaamd nie steurend nie, intendeel, ek ondersteun die redakteurs se uitgangspunt dat ander lesers dit juis verrykend kan vind om op hierdie wyse kennis te neem van die vorm van teologiebeoefening. Die samestellers van die boek het dit ook goedgevind om drie sogenaamde "onderzoekclusters" te identifiseer wat drie spesifieke temas behandel. In die onderskeie afdelings word daar spesifiek nagedink oor geloof en kerk in 'n veranderende (kantelende, skuivende) wêreld/konteks. Die medewerkers van die onderskeie groe-

pe het in 2006 'n opvolgkonferensie gehou waar die verskillende bydraes bespeek is. Die drie temagroepe is as volg identifiseer:

1. “Van verhaal naar beleid. Over de verantwoordelijkheid van de kerk ten opzichte van arme mensen”
2. “Ecclesiologie en Christelijk Godsbeeld – geloofsgemeenschap als beeld Gods”
3. “Spreken over God in de geloofscommunicatie”

In die onderskeie subgroepe word antwoorde gesoek op drie vrae, naamlik: Wat is die verantwoordelijkheid van die kerk teenoor armes? Vertoon die kerk as geloofsgemeenskap vandag nog die beeld van God of het dit dalk ook al weggeskuif soos die wêreld kantel? Die derde “kluster” is artikels oor prediking en liturgie as uitdrukking van nadenke oor God en maniere waarop tot God gepraat word.

Sommige van die artikels is boeiend en lees lekker. Ander is moeiliker en lees moeiliker. Soms kom die vraag by 'n mens op of sommige van die navorsers soms hulle voete in die kerklike praktyk plaas. Dit is één ding om goeie teologie in jou studeerkamer of tydens 'n konferensie te beoefen en 'n ander ding wanneer jy met jou voete in die bediening staan en self ervaar wat in die praktyk op grondvlak gebeur. Die voorwoord is gesamentlik deur die twee redakteurs geskryf. Spasie ontbreek om elke artikel afsonderlik te bespreek. Hier word bloot na enkele artikels verwys.

In die eerste groep open Julian Müller met 'n narratiewe benadering ten opsigte van armoede. Hy wys daarop dat armoede nie as 'n verskynsel gesien moet word nie, maar dat die mens wat arm is, raakgesien moet word. Theo Boer onderskryf die waarde van 'n narratiewe metode, maar wys tog daarop dat daar ook 'n probleem met so benadering kan wees. Hoe selektief luister ons byvoorbeeld? Die werklikheid is soms veel kompleks as wat in 'n verhaal saamgevat kan word en soms staan verhale teenoor mekaar. Herman Noordegraaf en Attie van Wyk se gesamentlike artikel handel oor die kerklike praktyk. In hulle bydrae fokus hulle op armoede in Nederland en Suid-Afrika en beskryf die rol/inset van die kerk. Gerrit De Kruijff en Etienne de Villiers se artikels is twee etiese refleksies. Eersgenoemde se vertrekpunt is die koninkryk van God, en laasgenoemde laat die fokus val op die verantwoordelijkheid wat elke Christen het om sy roeping in die wêreld uit te leef.

In die tweede groep artikels, met die klem op die teologiese beeld van die kerk, besin HOFFIE Hofmeyer oor die proses van kerkvereniging in die NG Kerkfamilie. Leo KOFFEMAN plaas die gesprek oor kerkvereniging in die breë ekumeniese verband van die Wêreldraad van Kerke se dokument "Called to be the one church".

In die laaste groep artikels, is 'n artikel deur HENNIE PIETERSE oor die wyse waarop regstellende aksie en werkloosheid Suid-Afrikaners se geloofsbelewenis raak. Die artikel wys daarop dat Suid-Afrikaanse predikante (soms) nie aandag skenk aan die konkrete nood van gemeentelede wat die gevolge dra van regstellende aksie nie. Hy het onderhoude met sodanige lidmate gevoer en tot die slotsom gekom dat die tema van God se sorgende voorsienigheid wel 'n belangrike rol speel in hulle lewens, maar dat die Skrif onvoldoende gekontekstualiseer word. Die gevolg is dat lidmate nie altyd gehelp word in hulle konkrete situasie nie. CAS VOS se artikel fokus op hoe die liturgie 'n rol kan speel in die vorming van ons Godsbeelde. Hy wys daarop dat die kerklied kragtige poëtiese taal het wat ons beeldvorming prikkel. Liedere is draers van verskillende geloofstemmings. JAN MUIS sluit die bundel af met sy sistematiese beskouing oor die kerklike spreke oor God.

Die samestellers en medeskrywers van hierdie boek verdien alle eer vir die kreatiewe wyse waarop hulle aan verskillende aspekte rakende die saak van geloof en kerk in 'n *kantelende* wêreld aandag gee. Die wye verskeidenheid invalshoeke en onderwerpe maak van hierdie boek 'n interessante leeservaring. Alhoewel ek die boek aanbeveel om te lees, dink ek nie dat dit 'n boek is wat veel byval by die gewone lidmaat sal vind nie – veel eerder by akademici en moontlik sommige predikante wat deur die onderwerp geboei word.

